Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії. 2026. Випуск 66, с. 168–178
Visnyk of the Lviv University. Series Philos.-Political Studies. Issue 66, p. 168–178

УДК 327.88:355.01”20”
DOI https://doi.org/10.30970/PPS.2026.66.19

ГІБРИДНА ВІЙНА ЯК БАГАТОВИМІРНИЙ ФЕНОМЕН СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЙСНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Костянтин Ульяненко
Запорізький національний університет,
факультет соціології та управління, кафедра політології
вул. Університетська, 66, 69063, м. Запоріжжя, Україна
https://orcid.org/0009-0007-4753-3073

Сучасна політична дійсність характеризується глибокими трансформаціями форм і методів міждержавного та внутрішньополітичного протиборства. В умовах глобалізації, цифровізації та зростаючої взаємозалежності держав традиційні уявлення про війну як винятково збройне зіткнення втрачають свою пояснювальну спроможність. На зміну класичним моделям воєнного протистояння приходять складні, багаторівневі та асиметричні форми конфліктів, однією з яких є гібридна війна.

Феномен гібридної війни постає як поєднання військових і невійськових засобів впливу, що реалізуються у політичній, економічній, інформаційній, кібернетичній, соціокультурній, правовій, релігійній та інших площинах. Її характерною ознакою є розмитість меж між війною та миром, між внутрішніми й зовнішніми гравцями, а також між державними та недержавними суб’єктами політичного процесу. Ця багатовимірність зумовлює складність наукової концептуалізації гібридної війни та актуалізує потребу її міждисциплінарного аналізу.

Особливої наукової та практичної ваги дослідження гібридної війни набуває в контексті сучасних безпекових викликів, з якими стикаються держави у XXI ст. Досвід України яскраво засвідчує, що гібридна агресія здатна трансформувати політичні інститути, впливати на суспільну свідомість, змінювати логіку державного управління та міжнародних відносин. Це зумовлює необхідність глибшого осмислення гібридної війни не лише як воєнно-стратегічного, а передусім як політичного феномену.

Метою статті є теоретичне осмислення гібридної війни як багатовимірного феномену сучасної політичної дійсності крізь призму наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних авторів. Реалізація поставленої мети передбачає аналіз її історичної ретроспективи та основних наукових підходів до трактування гібридної війни.

Ключові слова: гібридна війна, асиметрична війна, збройні конфлікти, інформаційні операції, спеціальні операції.

Вступ. На початку XXI ст. спостерігається істотна трансформація теоретико-методологічних підходів до осмислення феномена війни, зумовлена появою та поширенням нетрадиційних форм збройного протистояння, що функціонують поза межами класичних моделей бойових дій. В цей період у науковий обіг активно входить категорія «гібридна війна», яка репрезентує багатовимірний комплекс політико-дипломатичних, інформаційно-психологічних, економічних, військових та інших інструментів впливу, інтегрованих у цілісну стратегію ведення конфлікту. Така стратегія поєднує прояви гібридності, що детермінують розмивання меж між традиційними та нетрадиційними способами застосування сили й формують нову парадигму аналізу сучасних конфліктів. Зазначені процеси актуалізують необхідність наукового осмислення феномену гібридної війни як невід’ємної складової сучасної політичної дійсності.

Мета та завдання. Метою статті є теоретичне осмислення гібридної війни як багатовимірного феномену сучасної політичної дійсності крізь призму наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних авторів.

© Ульяненко К., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні політологічні методи. Зокрема, застосовано системний і структурно-функціональний підходи, які дали змогу розкрити багаторівневу природу гібридної війни; порівняльний метод, використаний для зіставлення різних теоретичних інтерпретацій цього феномену; історичний метод, що дозволив проаналізувати еволюцію форм конфліктів. Крім того, використано методи аналізу й синтезу, індукції та дедукції для узагальнення теоретичних положень і формулювання наукових висновків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розглядаючи гібридну війну як багатовимірний феномен сучасної політичної дійсності перш за все необхідно дослідити історичні прояви такого явища. Звернення до історичних прикладів засвідчує, що попри відносну новизну поняття гібридна війна, окремі її характерні риси простежуються ще в античний період. Так, під час Пелопоннеської війни (431–404 рр. до н. е.), у якій протистояли Делоський союз на чолі з Афінами та Пелопоннеський союз під проводом Спарти, поряд із традиційними військовими діями застосовувалися й нетипові для класичної війни методи впливу. Афіни, зокрема, здійснювали цілеспрямоване підбурювання підлеглих спартанцям ілотів, обіцяючи їм свободу в разі переходу на свій бік. Як зазначає давньогрецький історик Фукідід у праці «Історія Пелопоннеської війни», така стратегія істотно підірвала внутрішню стабільність Спарти та сприяла посиленню позицій Афін. Фактично, Спарта виявилася неспроможною ефективно протидіяти цьому елементу гібридних дій. У VI ст. до н. е. китайський військовий теоретик Сунь-цзи у трактаті «Мистецтво війни» вже формулював підходи, що узгоджуються з логікою сучасного гібридного протистояння, наголошуючи: «Здобути сто перемог у ста битвах – це не вершина військового мистецтва. Повалити ворога без бою – ось вершина» [1].

У межах парадигми історичної трансформації гібридних стратегій доцільно зосередити увагу на діяльності політичного та державного діяча Веймарської республіки й Третього Рейху Адольфа Гітлера, якого ми розглядаємо як одного з ключових ідеологів ранніх форм сучасної гібридної війни. Показовим прикладом застосування ним гібридних інструментів є так звана «Ґляйвіцька провокація», яку було використано як формальний привід для вторгнення Німеччини до Польщі під риторикою «захисту німецькомовного населення». У ніч на 31 серпня 1939 року нацисти інсценували напад «польських сил» на німецьку радіостанцію в місті Ґляйвіце, організувавши вбивство німецьких громадян військовослужбовцями, перевдягнутими у польську форму. Цей епізод став пропагандистським обґрунтуванням початку Другої світової війни. Значну роль у легітимації агресії відіграла німецька пропагандистська машина, що конструювала образ «моральної місії» вермахту, який нібито веде «священну війну» за національне відродження та захист державних цінностей. Через 75 років, 20 лютого 2014 року, світове співтовариство стало свідком повторення подібного гібридного механізму у зовнішній політиці. Того дня війська Російської Федерації розпочали операцію з окупації Автономної Республіки Крим, порушивши порядок перетину державного кордону України в районі Керченської протоки. Використання озброєних підрозділів без розпізнавальних знаків, відомих як «зелені чоловічки», стало ключовим інструментом маскування прямої військової присутності. У подальших дослідженнях анексія Криму розглядатиметься як найбільш репрезентативний приклад гібридної війни, що поєднує приховану військову силу, інформаційні операції та маніпуляцію громадськими настроями місцевого населення.

До 2014 року одним із найбільш показових прикладів збройного протистояння, що відповідає сучасним уявленням про гібридну війну, вважався конфлікт між Ізраїлем та ліванським угрупованням «Хезболла», визнане у США терористичним. «Хезболла», яка отримувала

військову підготовку, фінансову та матеріально-технічну підтримку від Ірану, продемонструвала якісно новий рівень ведення бойових дій, що став несподіванкою для ізраїльської сторони. Організація ефективно поєднувала елементи партизанської (іррегулярної) війни з компонентами конвенційних військових операцій. Такий синтез проявлявся у використанні добре організованих малих мобільних підрозділів, розвиненої мережі укріплень, а також сучасних систем озброєння й зв'язку, які традиційно асоціюються зі збройними силами технологічно розвинених держав. Крім того, важливу роль відігравала інформаційно-психологічна складова, зокрема активне використання медіа та пропагандистських інструментів для впливу на громадську думку як у регіоні, так і на міжнародному рівні [2]. У сукупності ці чинники дозволяють нам розглядати зазначений конфлікт як один із ранніх ілюстративних кейсів гібридної війни, де поєднання військових, інформаційних та зовнішньополітичних інструментів формує багатовимірний характер сучасного збройного протистояння.

Теоретичне осмислення гібридної війни. Починаючи з 2014 року в західному експертному та аналітичному дискурсі набула поширення теза про так звану «доктрину Герасимова» [3]. Названа за ім'ям начальника Генерального штабу Збройних сил РФ Валерія Герасимова, вона інтерпретувалася низкою дослідників як концептуальний прообраз сучасної гібридної війни. Водночас необхідно зазначити, що ні Герасимов, ні інші представники російського військово-стратегічного середовища не використовували термін «гібридна війна» як власне концептуальне визначення, за винятком випадків посилання на західні наукові джерела.

Зазначена обставина частково пояснюється тим, що сама концепція гібридної війни не має російського походження. Її теоретичне осмислення відбувалося насамперед у межах американської військово-аналітичної традиції, зокрема у військових академіях та дослідницьких центрах США. Концепція була запропонована як інструмент пояснення конфліктів нового типу, що характеризувалися поєднанням регулярних і нерегулярних форм збройної боротьби, а також активною участю недержавних акторів. Такі конфлікти визначалися як «гібридні» з огляду на синтез традиційних військових тактик і озброєння з діяльністю терористичних і партизанських угруповань, масовими заворушеннями в урбанізованих просторах, а також елементами організованої злочинності. Важливо враховувати, що перші американські дослідження проблематики гібридної війни формувалися в умовах фактичної однополярності міжнародної системи, коли військова перевага США не мала співставного державного конкурента. За таких умов аналітичні моделі передбачали, що основними суб'єктами гібридного протиборства можуть бути передусім недержавні актори, які застосовують асиметричні методи боротьби проти домінуючої сили.

Однак подальша еволюція міжнародних відносин і зростання ревізіоністських амбіцій окремих держав засвідчили обмеженість такого підходу. Практика продемонструвала, що інструментарій гібридної війни може ефективно використовуватися і державними суб'єктами як елемент комплексної стратегії впливу, спрямованої на досягнення політичних цілей без формального оголошення війни та із мінімізацією міжнародно-правових наслідків. На нашу думку, початкове уявлення про гібридну війну як переважно недержавний феномен виявляється концептуально неповним і потребує суттєвого перегляду.

Після завершення Холодної війни у 1989 році держави продовжували застосовувати інструменти, які за своїми характеристиками ми відносимо до гібридного типу протиборства, хоча такі дії здебільшого не декларувалися публічно. Попри те що саме недержавні актори відкрито кидали виклик збройним силам західних країн, державні суб'єкти також активно використовували непрямі та асиметричні методи впливу для досягнення власних стратегічних цілей.

Показовим прикладом є підтримка Ісламською Республікою Іран шиїтських збройних формувань в Іраку після повалення режиму Саддама Хусейна у 2003 році. Вона включала матеріально-технічне забезпечення, підготовку та координацію діяльності відповідних угруповань, що дозволяло Ірану здійснювати вплив на внутрішньополітичну ситуацію в Іраку без формального залучення регулярних збройних сил у відкритий міждержавний конфлікт.

Ще більш тривалим і системним прикладом є політика Ісламської Республіки Пакистан щодо підтримки активності збройних угруповань на території індійської частини Кашміру. Зазначена стратегія передбачала не лише озброєння, фінансування та підготовку місцевих повстанських структур, але й використання елементів прихованої військової участі. Йдеться, зокрема, про участь осіб, пов'язаних із пакистанськими силовими структурами, які діяли під прикриттям або без офіційного визнання їхнього статусу, а також про проведення обмежених за масштабом військових операцій із чітко визначеними цілями. Ілюстративним прикладом такої практики є події в районі міста Каргіл регіону Кашмір влітку 1999 року, коли мало місце приховане вторгнення Пакистану на територію Індії.

У теоретичному вимірі подібні практики ми інтерпретуємо як поєднання парамілітарної діяльності (підтримка та інституційне забезпечення нерегулярних формувань) із елементами таємних або обмежених військових операцій, спрямованих на досягнення стратегічних результатів без формального оголошення війни. Такі дії сприяли поступовому розмиванню межі між станом миру та війни, що стало характерною рисою трансформації сучасних конфліктів.

У цьому контексті актуалізується теза про «нелінійність» майбутніх воєн, відповідно до якої військові, політичні, інформаційні та інші інструменти впливу інтегруються в єдину багатовимірну стратегію. На наш погляд первинне західне розуміння гібридної війни, сформоване переважно на основі аналізу діяльності недержавних акторів, лише частково відображає сучасні безпекові реалії. Воно виявилося обмеженим у поясненні практики застосування гібридних інструментів державами, зокрема у міждержавному протиборстві, де такі механізми стали складовою довгострокових стратегій впливу.

Отже, однією з перших спроб теоретичного осмислення характеру гібридної війни наприкінці 1980-х років стала концепція, розроблена американським військовим теоретиком Вільямом Ліндом у співпраці з групою дослідників. У запропонованій ними моделі війни «четвертого покоління» Лінд убачає «найрадикальнішу» трансформацію Вестфальської системи. Згідно з його підходом, у межах цієї парадигми держава «втрачає монополію на війну», а сама природа такого типу конфлікту ставить під сумнів «легітимність держави» як базового суб'єкта міжнародних відносин. Однією з визначальних ознак війни «четвертого покоління» є розмиття межі між станом війни та миру, що ускладнює її ідентифікацію, регулювання й стримування [4, с. 23].

У контексті дослідження сучасних концепцій гібридних війн особливу увагу привертає Френк Гоффман – американський військовий аналітик, доктор наук, офіцер Корпусу морської піхоти США у відставці та колишній співробітник Міністерства оборони США, якого широко визнають автором і розробником концепту гібридної війни. Основні положення своєї теоретичної моделі науковець систематизував у монографії «Конфлікт у XXI столітті: поява гібридної війни», опублікованій у 2007 році. Він зазначав, що гібридна війна – це теорія військової стратегії. Нині дослідник обіймає посаду наукового співробітника Інституту національних стратегічних досліджень Національного університету оборони США та є одним із провідних теоретиків у галузі збройних конфліктів і воєнно-політичної стратегії. Його аналітичні висновки та концепти активно враховуються в експертних

і політичних колах держав-членів НАТО. Гоффман дає власне визначення гібридної війни, вказуючи, що «гібридні війни включають цілий ряд різних режимів ведення війни, зокрема конвенційні можливості, нерегулярні тактики і формування, терористичні акти, насильство і примус, а також кримінальні заворушення». На думку вченого, вони поєднують у собі летальність державного конфлікту з фанатичним і затяжним запалом нерегулярної війни, а сам термін «гібридний» охоплює як організацію війни, так і способи її ведення [5].

Станом на сьогодні існує значна кількість інтерпретацій терміну гібридна війна. Витоки цього понятійного поля простежуються щонайменше з 1998 року, коли американський дослідник Роберт Волкер (офіцер Корпусу морської піхоти США у відставці та один із теоретиків спеціальних військових операцій) запропонував визначення гібридної війни як «синтезу класичних військових дій та спеціальних операцій». У своїх працях він аналізував прояви гібридності крізь призму війни за незалежність США, підкреслюючи, що комплексний характер дій, притаманний раннім формам функціонування морської піхоти, має гібридну природу. На цій підставі Волкер обґрунтовував необхідність адаптації інших родів військ до подібних багатовимірних підходів, що, на його переконання, відповідало вимогам нової архітектури безпеки наприкінці XX століття [2].

У процесі концептуалізації феномена гібридної війни значну роль відіграло становлення в американському військово-теоретичному дискурсі уявлень про багатокомпонентний характер сучасних збройних конфліктів. У цьому контексті важливим є визначення, запропоноване Томасом Гюбером у 1996 році, який окреслив сутність багатокомпонентної війни як «одночасне застосування проти противника регулярних (або основних) військ та іррегулярних (або повстанських) сил» [6]. Зазначений підхід став одним із концептуальних підґрунтів для подальшого формування теорії гібридної війни, оскільки він підкреслює інтегрованість і взаємодоповнюваність різних типів військових і невійськових інструментів у межах єдиної стратегії.

З метою формування узгодженого підходу до оцінювання перспективних воєнних конфліктів Командування об'єднаних збройних сил НАТО з питань трансформації представило у 2009 році дослідницький звіт «Проєкт багатогранного майбутнього – навігація до 2030 року» [7]. В документі окреслено бачення потенційної еволюції безпекового середовища та ймовірних характеристик майбутніх конфліктів. Одним із ключових напрямів розвитку спроможностей Альянсу, визначених у звіті, стала «адаптація до вимог гібридних загроз». Цей тип загроз передбачає, що потенційний противник уникатиме прямого зіткнення з силами НАТО у межах традиційних операцій, натомість буде використовувати нерегулярні формування та асиметричні методи протидії. «Гібридний противник» поєднуватиме у своїй структурі регулярні та нерегулярні війська, терористичні угруповання й кримінальні елементи, що діятимуть у форматі «змішаних режимів» без будь-яких зобов'язань дотримуватися міжнародно-правових норм ведення збройних конфліктів.

У 2009 році офіцер Повітряних сил США Даніель Ласіка у своїй монографії «Стратегічні наслідки гібридної війни: теорія перемоги» запропонував одну з концептуальних спроб систематизувати характеристики гібридних війн. Центральним елементом такого типу конфлікту він визначив інформаційно-психологічну складову, наголошуючи, що первинною ціллю агресора є не військова інфраструктура чи збройні сили, а суспільна свідомість. На думку дослідника, гібридні загрози мають багатовимірний і нечітко окреслений характер, що ускладнює їхнє своєчасне виявлення, класифікацію та, відповідно, організацію адекватної відповіді [8].

У доктринальному документі Міністерства оборони Великої Британії «Майбутній характер конфліктів», оприлюдненому у 2010 році, поняттю гібридної війни було

приділено окрему аналітичну увагу. В ньому гібридні загрози трактуються як здатність держав застосовувати «одночасно всі форми ведення війни, включно із сучасними конвенційними озброєннями, іррегулярною тактикою, тероризмом та деструктивною злочинною діяльністю, спрямованою на підрив існуючого порядку» [9].

У монографії «Світова гібридна війна: український фронт» Володимир Горбулін, один із провідних та авторитетних українських фахівців у галузі національної безпеки, погоджується з тим, що термін гібридна війна дійсно сформувався у військовому середовищі США, зокрема в практиці та доктринальних розробках Корпусу морської піхоти [10]. Горбулін наголошує, що саме американські військові аналітики одними з перших систематизували підходи до поєднання традиційних і нетрадиційних засобів ведення війни, що згодом трансформувалося в окремий концепт.

У 2014 році, аналізуючи події в Україні, колишній радник Ради безпеки ООН і НАТО, член верхньої палати парламенту Нідерландів, генерал-майор у відставці Франк ван Каппен дав таке визначення гібридної війни: «Це мішанина класичного ведення війни з використанням нерегулярних збройних формувань. Держава, яка веде гібридну війну, укладає оборудку з недержавними виконавцями – бойовиками, групами місцевого населення, організаціями, зв'язок із якими формально повністю заперечується. Ці виконавці можуть робити такі речі, які сама держава робити не може, тому що будь-яка держава зобов'язана дотримуватися Женевської конвенції та Гаазької конвенції про закони сухопутної війни, домовленостей з іншими країнами. Всю брудну роботу можна перекласти на плечі недержавних формувань» [11]. Показовим у цьому контексті є випадок катастрофи рейсу MH17, що сталася 17 липня 2014 року над територією Донецької області. Даний інцидент розглядається нами як прояв гібридної війни, оскільки він був наслідком поєднання військових дій, інформаційно-психологічних маніпуляцій та прихованої участі зовнішнього агресора. РФ неодноразово намагалася перекласти відповідальність за збиття літака на Збройні сили України, українські спецслужби або ж на так званих «ополченців» самопроголошеної «ДНР», які нібито сприйняли цивільне повітряне судно за український військовий літак. Варіативність та суперечливість таких висловлювань і наративів розцінюємо як складову ширшої дезінформаційної діяльності, що є характерною рисою гібридних воєнних стратегій.

У своєму звіті за 2017 рік Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг гібридною війною назвав «комбінацію військових і невійськових, таємних і відкритих дій, що включають дезінформацію, пропаганду, розгортання іррегулярних збройних формувань аж до використання регулярних сил» [12].

На наш погляд, динаміка конфліктів у Грузії, Нагірному Карабасі, Придністровському регіоні, Сирії та, зрештою, на сході України демонструє класичні риси гібридної війни. У зазначених випадках простежується поєднання військових і невійськових інструментів впливу, що відповідає сучасним уявленням про багатовимірність та асиметричність гібридних конфліктів.

Нещодавні події в Європі, свідками яких є кожен з нас, також можна розглядати крізь призму гібридних атак, імовірно пов'язаних із діяльністю РФ. Зокрема, 31 серпня 2025 року було зафіксовано інцидент із порушенням роботи системи GPS на борту літака голови Європейської комісії Урсули фон дер Ляєн, що спричинило суттєві навігаційні проблеми під час польоту. Низка медіа-джерел висловила припущення щодо можливої причетності РФ до цього випадку, оскільки після її повномасштабного вторгнення в Україну кількість гібридних загроз на території Європейського Союзу помітно зросла. За даними Міжнародного інституту стратегічних досліджень (IISS), у період із 2018 по 2020 рік було зафіксовано лише чотири інциденти, що мають ознаки гібридних операцій. Натомість із

2022 по 2025 рік їхня кількість зросла майже до сімдесяти. На думку фахівців, діяльність російських спецслужб, які функціонують у відповідності до директив політичного керівництва РФ, охоплює широкий спектр дестабілізаційних практик. До них, зокрема, відносять організацію підпалів та вибухів на об'єктах критичної інфраструктури, втручання у виборчі процеси, пошкодження підводних комунікацій (зокрема в акваторії Балтійського моря), створення перешкод у роботі навігаційних систем, а також здійснення кібератак на енергетичні та інформаційні мережі [13].

Проблематика визначення гібридної війни в українській науці. Варто зазначити, що попри зростання актуальності проблематики гібридних загроз у контексті сучасних наукових підходів до класифікації воєн «четвертого покоління», яким властиве розмивання меж між війною та політикою, військовою та цивільною сферами, а також переважне використання непрямих засобів впливу, в українському науковому дискурсі все ще спостерігається недостатній рівень концептуалізації гібридної війни як окремого типу воєнних дій. Така ситуація зумовлена передусім відсутністю уніфікованого теоретико-методологічного підходу до визначення поняття гібридна війна.

У сфері військової безпеки державна політика України визначається та регламентується положеннями Закону України «Про національну безпеку України», який виступає базовим нормативно-правовим актом, що окреслює принципи, цілі, ключові напрями та засади державної політики у галузях національної безпеки, оборони й військової безпеки [14]. Водночас у цьому документі відсутнє юридично закріплене визначення поняття гібридна війна, що ускладнює формалізацію відповідних підходів до оцінювання й протидії таким загрозам. Вважаємо, що відсутність єдиного універсального визначення гібридної війни зумовлено ще й її міждисциплінарною природою та складністю емпіричних проявів.

Політологічний енциклопедичний словник гібридною війною називає війну, «основним інструментом якої є створення державою-агресором в державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч та конфліктів з подальшим їх використанням для досягнення політичних цілей агресії, які звичайно досягаються звичайною війною» [15, с. 312].

У межах запропонованого нами теоретичного підходу гібридна війна розглядається як конфлікт між державами або між державою і недержавним утворенням, в якому один суб'єкт здійснює по відношенню до іншого суб'єкта агресію з прихованим застосуванням своїх регулярних збройних сил або опосередковано через інших суб'єктів, з застосуванням різноманітних політичних, економічних, інформаційних, ідеологічних, культурних, релігійних та інших невійськових заходів, а також терористичних, диверсійних і кримінальних технологій, спрямованих на підрив або нівелювання фактичного суверенітету супротивника. До концептуально значущих ознак подібних конфліктів ми відносимо стан «оманливого миру», коли формально війна не оголошена, однак реальна ситуація не відповідає критеріям миру. В аналітичній перспективі особливо ілюстративним постає випадок поширення російськомовного неологізму «ихтамнет», який відображає систематичне заперечення РФ факту власної військової присутності у гібридних агресіях проти суверенних держав, насамперед під час інтервенції в Крим та в перебігу війни проти України. У медійному дискурсі цей термін набув статусу узагальненої назви російських кадрових військовослужбовців без розпізнавальних знаків, які брали участь у бойових діях проти України [16]. Такий феномен засвідчує ключову рису гібридної війни – прагнення агресора приховати або розмити межі власної відповідальності, створюючи альтернативні наративи та ілюзію непричетності до військових операцій.

У сучасній українській дослідницькій думці поняття гібридна війна набуло особливої актуальності лише після 2014 року, коли РФ здійснила анексію Автономної Республіки

Крим. Через методологічну невизначеність природи та сутності сучасних форм збройного протистояння воно досі має дискусійний характер. Це сприяє формуванню нових термінів, покликаних точніше відобразити динаміку та специфіку процесів, які відбуваються у сфері безпеки й міжнародних відносин. До таких концептуальних категорій також належать поняття «конфлікти в сірій зоні», «необмежені конфлікти», «збройні конфлікти» та інші терміни, що віддзеркалюють складність і багатовимірність сучасних форм протистояння.

Сучасний етап розвитку концепції гібридної війни. З огляду на динамічний розвиток технологій та трансформації характеру збройних протистоянь, концепт гібридної війни продовжуватиме еволюціонувати, поступово збагачуючись новими змістовими характеристиками. У цьому контексті латвійський дослідник у сфері безпеки та стратегічних студій Яніс Берзіньш запропонував концептуальну модель, у межах якої виокремив вісім фаз війни нового покоління:

1) створення умов в суспільстві, які дестабілізують ситуацію всередині країни, за допомогою таких інструментів впливу на суспільство як ідеологія, економіка, дипломатія, фейкова інформація;

2) розповсюдження неправдивої інформації через уряд і військові інститути та інституції з метою формування викривленого уявлення в тих хто займається управлінням у політичній та військовій сферах в державі за допомогою таких інструментів, як подача та розповсюдження неправдивої інформації через ЗМІ та соціальні мережі;

3) використання маніпуляцій в суспільстві до посадових осіб через такі інструменти, як протести, акції, пікети з метою звільнення урядовців з посад;

4) використання маніпулятивних дій щодо населення з метою зростання незадоволеності діями посадовців, що призводить до активізації «п'ятої колони» та проникнення в суспільство бойових груп;

5) посилення активних дій зі сторони опозиції та створення в суспільстві проблем і, як наслідок, введення бойових груп;

6) початок військових дій з використанням зброї у вирішенні конфлікту;

7) знищення противника;

8) знешкодження точок спротиву та знищення вцілілих підрозділів противника [17, с. 63].

Проаналізувавши зміст і послідовність фаз ведення гібридної війни, можна дійти висновку, що у фазах від першої до п'ятої застосування військових засобів фактично відсутнє, оскільки вони ґрунтуються переважно на політичних, економічних, інформаційних та соціально-психологічних інструментах впливу. Натомість у фазах від шостої до восьмої простежується поступове включення власне військових методів, що свідчить про ескалацію конфлікту та перехід до відкритого силового протистояння. Вважаємо, що кожна фаза є логічно зумовленим і необхідним етапом, який створює передумови для формування наступної, забезпечуючи цілісність і послідовність еволюції гібридних дій.

Аналіз наукових підходів засвідчує, що, попри певні розбіжності у трактуванні сутності гібридної війни вітчизняними та зарубіжними дослідниками, їхні позиції характеризуються низкою спільних ознак, зокрема щодо багатовимірності та інтегрованого застосування інструментів впливу. Визначальною рисою гібридної війни є одночасне розгортання протистояння у кількох взаємопов'язаних вимірах: військовому, політичному, дипломатичному, економічному, ресурсному, енергетичному, кібернетичному, інформаційно-комунікаційному, соціально-психологічному, культурному, релігійному, ідеологічному тощо. Така синхронізація різнорівневих впливів забезпечує кумулятивний ефект і посилює стратегічні можливості суб'єкта агресії щодо здійснення системного тиску на державу-об'єкт без формального оголошення війни, що, у свою чергу, ускладнює правову кваліфікацію

агресивних дій у межах міжнародного права та мінімізує політико-правові наслідки для держави-агресора.

Подальші наукові пошуки будуть спрямовані на аналіз основних складових та механізмів реалізації гібридних війн у політичному, інформаційному та економічному просторах.

У результаті комплексного теоретико-політологічного осмислення гібридної війни як багаторівневого та асиметричного феномену сучасної політичної дійсності сформульовано такі узагальнення.

На початку XXI ст. класичні міждержавні війни конвенційного типу поступаються місцем гнучким, нелінійним формам протиборства. В умовах глобалізації та цифровізації традиційне розуміння війни як винятково збройного зіткнення втрачає свою пояснювальну здатність. Феномен гібридної війни маркує радикальну трансформацію Вестфальської системи, де ключовою ознакою стає тотальне розмивання меж між станом війни та миру, військовою та цивільною сферами, а також внутрішньополітичними й зовнішньополітичними процесами.

Гібридна війна концептуалізується як складний багатовимірний політичний конфлікт, у якому суб'єкт агресії прагне підірвати або нівелювати фактичний суверенітет держави-об'єкта шляхом інтегрованого застосування як конвенційних військових спроможностей, так і широкого спектра невійськових засобів. Базовими компонентами цього процесу є латентний характер дій, залучення проксі-акторів та іррегулярних формувань, ведення кібератак, цілеспрямована дезінформація та маніпулятивний тиск на політичну й економічну сфери з метою дестабілізації суспільно-політичного устрою без формального оголошення війни.

Попри те, що термінологічне поле та первинні теоретичні моделі («війни четвертого покоління» В. Лінда, концепт Ф. Гоффмана) формувалися переважно в межах західної військово-аналітичної традиції з фокусом на недержавних акторах, історичний аналіз доводить універсальність гібридних стратегій. Окремі елементи асиметричного впливу простежуються від Античності (Пелопоннеська війна) та класичної теорії Сунь-цзи до політичної практики XX ст. («Гляйвіцька провокація» нацистської Німеччини). Сучасний етап еволюції міжнародних відносин продемонстрував, що саме державні суб'єкти (зокрема РФ у межах реалізації ревізіоністських амбіцій) перетворили гібридний інструментарій на елемент довгострокових стратегій зовнішньополітичного тиску.

Визначальною політичною рисою гібридної війни є одночасне розгортання протистояння у багатьох взаємопов'язаних вимірах: військовому, дипломатичному, економічному, енергетичному, кібернетичному, інформаційно-комунікаційному, соціально-психологічному, культурному та ідеологічному. Синхронізація цих різнорівневих дестабілізаційних впливів забезпечує кумулятивний ефект. Головною метою агресора постає латентне руйнування інституційної стійкості, дезорієнтація суспільної свідомості та контроль над процесами ухвалення стратегічних рішень у державі-об'єкті.

Прагнення гібридного агресора приховати або розмити межі власної юридичної відповідальності (що яскраво ілюструють кейси анексії Криму у 2014 році, катастрофи рейсу MH17 та сучасних латентних атак на критичну інфраструктуру країн ЄС) суттєво ускладнює правову кваліфікацію дій у межах чинного міжнародного права. Створення альтернативних пропагандистських наративів дозволяє державі-агресору мінімізувати політико-правові наслідки на міжнародній арені.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають у детальному аналізі конкретних механізмів реалізації гібридних загроз в інформаційному та економічному просторах, а також у розробленні прикладних концептуальних моделей протидії асиметричним впливам задля зміцнення національної безпеки та політичної стійкості демократичних держав.

Список використаної літератури

1. Сунь-цзи. Мистецтво війни / за ред. Т. Клірі. Київ : Софія, 2018. 224 с.
2. Лисецький Ю., Семенюк Ю. Гібридна війна. Сутність, складові, модель. *Держава і право : Юридичні і політичні науки.* 2024. Вип. 96. С. 286–305. URL: https://derzhava-i-pravo.com.ua/articles/96-286.pdf.
3. Самигін Д. Терор як покликання: як з 2014 втілювалася «Доктрина Герасимова». *Державна установа «Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки». Портал SPRAVDI.* URL: https://spravdi.gov.ua/teror-yak-poklykannya-yak-z-2014-vtilyuvalasya-doktryna-gerasymova/.
4. Lind William S. Fourth Generation Warfare: Another Look. *Marine Corps Gazette.* 1992. Vol. 76. No. 10. P. 22–26.
5. Hoffman F. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars. Arlington, VA: Potomac Institute for Policy Studies, 2007. P. 14.
6. Thomas M. Huber. Compound Warfare: That Fatal Knot. Army command and general staff coll fort leavenworth ks combat studies inst. KS, 2002. P. 2. URL: https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA481548.pdf.
7. Gates R. A Balanced Strategy: Reprogramming the Pentagon for a New Age. *Foreign Affairs.* Vol. 88, №1. 2009. PP. 28–40. URL: https://www.jstor.org/stable/20699432.
8. Daniel T. Lasica. Strategic Implications of Hybrid War: A Theory of Victory. School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth. KS, 2002. URL: https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA513663.pdf
9. Future character of conflict. A study which seeks to describe what military forces are likely to experience in future conflicts out to 2029. Guidance. Ministry of Defense. 2010. URL: https://www.gov.uk/government/publications/future-character-of-conflict.
10. Горбулін В. (ред.). Світова гібридна війна: український фронт. Київ : НІСД, 2017. 494 с.
11. Корнієнко С. Путін веде в Україні гібридну війну – генерал Каппен. *Радіо Свобода.* URL: https://www.radiosvoboda.org/a/25363591.html.
12. Лисецький Ю., Семенюк Ю., Старовойтенко О. Гібридна війна як багатовимірне протистояння. *Вісник воєнної розвідки.* 2021. № 67.
13. Як зросла кількість гібридних атак росії в Європі від початку вторгнення. *Слово і Діло. Аналітичний портал.* URL: https://www.slovoidilo.ua/2025/09/03/infografika/suspilstvo/yak-zrosla-kilkist-hibrydnyx-atak-rosiyi-yevropi-pochatku-vtorhnennya.
14. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text.
15. Війна «гібридна» // Політологічний енциклопедичний словник / уклад.: Герасіна Л., Погрібна В., Поліщук І. та ін. за ред. Требіна М. Харків: Право, 2015. 816 с.
16. Офіційна сторінка Служби безпеки України у Facebook. URL: https://www.facebook.com/SecurSerUkraine/posts/2271114499785209?ref=embed_post.
17. Коленіченко Т. Теоретичні витоки концептуалізації поняття «гібридна війна». *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова.* URL: https://www.chasopys.ps.npu.kiev.ua/archive/89/13.pdf.

HYBRID WARFARE AS A MULTIDIMENSIONAL PHENOMENON OF CONTEMPORARY POLITICAL REALITY

Kostiantyn Ulianenko
Zaporizhzhia National University,
Faculty of Sociology and Management, Department of Political Science
Universytetska str., 66, 69063, Zaporizhzhia, Ukraine
https://orcid.org/0009-0007-4753-3073

Contemporary political reality is characterized by profound transformations in the forms and methods of interstate and intrastate confrontation. Amidst globalization, digitalization, and increasing interdependence between states, traditional perceptions of war as an exclusively armed conflict are losing their explanatory power. Classical models of military confrontation are being superseded by complex, multi-level, and asymmetric forms of conflict, foremost among which is hybrid warfare.

The phenomenon of hybrid warfare emerges as a strategic synthesis of military and non-military instruments, deployed across political, economic, informational, cyber, sociocultural, legal, and religious domains. A defining feature of this phenomenon is the blurring of boundaries between war and peace, internal and external actors, and state and non-state participants in the political process. This multidimensionality complicates the theoretical conceptualization of hybrid warfare and underscores the necessity for interdisciplinary analysis.

The study of hybrid warfare carries significant scholarly and practical weight in the context of twenty-first-century security challenges. Ukraine's experience clearly demonstrates that hybrid aggression can transform political institutions, manipulate public consciousness, reshape the logic of public governance, and alter the dynamics of international relations. This necessitates a deeper understanding of hybrid warfare not only as a military-strategic phenomenon but, primarily, as a political one.

The purpose of this article is to provide a theoretical conceptualization of hybrid warfare as a multidimensional phenomenon of contemporary political reality. Achieving this objective involves analyzing the historical background and examining the primary scholarly interpretations of hybrid warfare.

Key words: hybrid warfare, asymmetric warfare, armed conflict, information operations, special operations.

Дата першого надходження статті до видання: 17.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 03.11.2026